

Granida

van P.C. Hooft

in hedendaags Nederlands

Van Robert Castermans zijn ook verschenen:

Alles over vrouwen versieren, De beste versiertips, Deel 2

Lovematches, Alles over vrouwen versieren, Deel 1

Beatrijs, De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza

Elckerlijc in hedendaags Nederlands, De zedenleer hoe iedereen de zaligheid kan verwerven, Hoe ieder mens gedagvaard wordt om voor God rekenschap af te leggen

De blootsvoetse broeders (De bervoete broers) en Stout en Onbeschaamd (Stout ende Onbescaemt) in hedendaags Nederlands, En andere kluchten van de rederijkers

Karel en Elegast (Karel ende Elegast), De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza

Het esbatement van den appelboom (Het esbattement over de appelboom) in hedendaags Nederlands en andere kluchten van de rederijkers, Met een uitgebreide toelichting and with a summary in English of The Farce of the Apple Tree

De klucht Nu noch (Toe maar) in hedendaags Nederlands, andere kluchten, sproken en boerden, Onderbroekenlol in middeleeuwse literatuur en een pittige polemieek met prof. dr. Ludo Jongen

Lanseloet van Denemarken en De heks in hedendaags Nederlands, Een verkrachter of een verleider?

Salarisonderhandelen, De beste strategieën en tips voor een hoger salaris

Zie over deze boeken:

www.lovematches.nl

www.salarisonderhandelen.nl

en

www.bravenewbooks.nl/robertcastermans > alle boeken

Robert Castermans

Granida

van P.C. Hooft

in hedendaags Nederlands

Met een uitgebreide toelichting

Brave New Books
Amsterdam
2023

Voor jou

1ste druk 2020

2de, herziene en uitgebreide druk 2022

3de, herziene en uitgebreide druk 2023

1ste en 2de druk zijn verschenen onder de titel: **Hoofds Granida in hedendaags Nederlands, P.C. Hooft Granida**

Copyright © 2023 Robert Castermans

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Vormgeving en omslag 1ste druk: Get Digital – Silvio van Ginkel

Vormgeving en omslag 2de en 3de druk: xpressie – Arnoud Bernhard

ISBN: 9789464920123

NUR: 621, 622, 307 – Literatuurgeschiedenis van de Lage Landen, Letterkunde, Toneel-, theater- en filmteksten, ook scenario's
Trefw.: Granida, P.C. Hooft, herdersspel, pastorale, renaissance, Nederlandse letterkunde, Nederlandse literatuur

Afb. voorplat: Gerard van Honthorst: *Granida en Daifilo* (1625),
Centraal Museum in Utrecht

Granida en Daifilo worden overvallen door Artabanus en zijn soldaten, die rechts op de achtergrond achter het struikgewas te zien zijn (versregel 1575-1577).

INHOUD

WOORD VOORAF BIJ DE DERDE EN TWEEDE DRUK	7
WOORD VOORAF	9
INLEIDING.....	13
P.C. Hoofst.....	13
Dichter	13
<i>Mijn lief, mijn lief, mijn lief</i>	14
<i>Sonnet</i>	15
<i>Een interpretatie en analyse</i>	16
<i>Leonoor, mijn lieve licht</i>	16
<i>Een interpretatie</i>	18
<i>Vergeten schoentjes</i>	18
<i>Toelichting</i>	19
Toneelschrijver.....	20
<i>Herdersliteratuur</i>	20
<i>Theocritus</i>	20
<i>Vergilius</i>	21
<i>Ovidius</i>	21
<i>Horatius</i>	22
<i>Pastourelle</i>	22
<i>Diphilo and Granida</i>	24
<i>Hof-en-landspel</i>	25
<i>Overige toneelstukken</i>	26
Geschiedschrijver.....	27
Muiderskring.....	28
<i>Mythe</i>	28
<i>Verklaring van mythe</i>	29
Taalcultivering.....	29
<i>Hun en hen</i>	30
<i>Latinismen</i>	30
Granida	32
<i>Samenvatting</i>	32
<i>Reien</i>	34
<i>Thematiek</i>	36
<i>Tijd</i>	37
<i>Plaats</i>	38
<i>Personages</i>	38
<i>Vorstenspiegel</i>	40
<i>Flirten of versieren?</i>	41
Granida de 'opera'	42

Aandachtspunten	43
BIBLIOGRAFIE.....	51
Uitgaven van <i>Granida</i>	51
Overige literatuur	52
GRANIDA IN HEDENDAAGS NEDERLANDS.....	63
Inhoud	67
Personages.....	69
Eerste bedrijf	71
Tweede bedrijf	83
Afbeeldingen	93
Derde bedrijf.....	103
Vierde bedrijf	114
Vijfde bedrijf.....	128
BIJLAGE.....	143
Recensies	143

WOORD VOORAF BIJ DE DERDE EN TWEEDE DRUK

Deze 3de druk heb ik herzien en uitgebreid met ruim 4.000 woorden. Hij bevat echter 13 pagina's minder dan de 2de druk. Dit komt doordat lettergrootte 11 gebruikt is in plaats van lettergrootte 12 om de boekprijs zo laag mogelijk te houden.

Robert Castermans
Amsterdam, augustus 2023

Over de eerste druk heb ik veel positieve reacties mogen ontvangen van zowel lezers als vakgenoten. Mijn hartelijke dank hiervoor.

Ik heb ook enkele verzoeken van lezers ontvangen. Uiteraard willig ik die graag in, want: *your wish is my command*. Jouw wens is mijn bevel. Jij vraagt, ik draai. Een lezeres wilde de *Granida* ook in 17de-eeuws Nederlands gaan lezen en vroeg me of er boeken zijn waarin het 17de-eeuws Nederlands uitgelegd wordt. Ja, die zijn er en daarom heb ik Mooijaart en Van der Wal (2011), *Oude zinnen* (1992), De Korne en Rinkel (1987) en Hermkens en Van de Ketterij (1980) aan de 'Bibliografie' toegevoegd. Een leraar Nederlands vroeg me om ook een gedicht te bespreken, bij voorkeur 'Mijn lief, mijn lief, mijn lief', zodat hij naast de *Granida* ook een gedicht van P.C. Hooft in de klas kan behandelen. Dit liefdesgedicht is een sonnet. Daarom behandel ik ook de kenmerken daarvan.

De tweede druk is aanzienlijk uitgebreid. Twee gedichten en een brief van P.C. Hooft bespreek ik en het Engelse toneelstukje *Diphilo and Granida*. Op meerdere plaatsen heb ik de tekst aangevuld en verschillende titels heb ik toegevoegd aan de 'Bibliografie'. Enkele zetfouten heb ik gecorrigeerd; helaas is het zetduiveltje hardnekkig. Van het toneelstuk zelf heb ik de hertaling van enkele versregels verbeterd, o.a. van vs. 40 ('Weest mijn brack, doet op het wilt').

Voor op- en aanmerkingen blijf ik me warm aanbevolen houden. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.lovematches.nl of www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans
Amsterdam, 1 maart 2022

WOORD VOORAF

Granida vind ik een van de mooiste toneelstukken van de Nederlandse letterkunde. De Vlaamse dichter, schrijver en hoogleraar Lieven Rens (1972, p. 201) noemt het 'één der parels van onze literatuur'. Op de middelbare school was ik al onder de indruk van zijn schoonheid. Tijdens mijn studie werd het diepgaander behandeld en ontdekte ik nog meer schoonheden, waardoor ik er pas echt ten volle van kon genieten. Dr. Henk Duits (1938-2012) zei tijdens een college dat in het eerste bedrijf Daifilo Dorilea op alle mogelijke manieren probeert te versieren. Tijdens een ander college zei prof. dr. Leen Strengholt (1930-1989) dat Daifilo wat flirt met Dorilea. Het waren twee uitstekende docenten en dito wetenschappers en hun beider onderzoeksgebied was de 17de-eeuwse Nederlandse letterkunde, maar ik was benieuwd of het nu gaat om het spel of om de knikkers. Ik besloot het te gaan uitzoeken.

De taal van de *Granida* is 17de-eeuws Nederlands ofwel Vroegnieuwlands. Voor een leek is dat vrij moeilijk te begrijpen en zonder annotaties (woordverklaringen) loop je al snel vast. Meestal worden 17de-eeuwse teksten uitgegeven met verklarende voetnoten. Dan zit je te lezen met één vinger bij de tekst en met een andere vinger bij de voetnoten. Niet alle woorden die je niet kent, worden hertaald en omdat het Vroegnieuwlands een heel andere zinsstructuur heeft dan het moderne Nederlands, moet je geregeld een zin twee of drie keer lezen, voordat je begrijpt wat er bedoeld wordt. Dit gaat zeer ten koste van het leesgenot. Neem de volgende zin uit de *Granida*, die zich uitstrekt over vs. 343-354:

*Ghij, grootsche Princen, die door uw uitheemsche pracht
Verwondring soeckt bij 't volck, om van het hooch geslacht
Der Goden afgedaelt te schijnen, uw cieraeden,
Uw scepters, croonen, en uw purpere gewaden
En maken u niet soo grootachtbaer aengesien,
Als de natuire maect een laech-geboren, dien –
'T haer lust, om lieffelijck de werelt te verbasen,
Een eedel geest in't hart en in't gesicht te blasen:
En cieren het aenschijn vol vrolijckheden soet
Met defticheit gemengt, van hoofde tot de voet
Besprengend' overal de welgemaecte leden
Met goddelijcker glans als princelijcke cleden.*

Ook al wordt deze passage voorzien van annotaties, dan nog zal de doorsnee-lezer behoorlijk moeten puzzelen om de betekenis te achterhalen. Daarom heb ik de complete *Granida* hertaald in

hedendaags Nederlands. Vgl. Marita Mathijssen (2003, p. 125): ‘Hertaling is de enige weg naar de hedendaagse lezer. Daarmee geeft de historisch letterkundige aan, dat het oude Nederlands een vreemde taal is geworden, zoals het Frans of Duits. Literaire auteurs uit deze landen krijgen mooie, gesubsidieerde vertalingen – waarom onze auteurs uit het verleden dan niet?’

Bij hertalingen van 17de-eeuwse teksten wordt de Vroegnieuw nederlandse tekst veelal afgedrukt op de linkerpagina en de hertaling op de tegenoverstaande pagina. Ik vind het eigenlijk een vreemde gewoonte om ook de Vroegnieuw nederlandse tekst op te nemen. Als bijvoorbeeld een Engelstalig boek wordt vertaald in het Nederlands, of het nou fictie of non-fictie is, wordt het Engels ook niet op de linkerpagina afgedrukt.

Voor de hertaling heb ik dankbaar gebruikgemaakt van de uitgaven van *Granida* in de ‘Bibliografie’ en van het *Woordenboek der Nederlandsche taal* (het WNT). Wil je de 17de-eeuwse tekst ook lezen, dan kun je onder andere terecht bij de uitgave van prof. dr. Lia van Gemert. *Granida* in het Vroegnieuw Nederlands met annotaties kun je ook op de volgende webpagina’s vinden:

- https://dbnl.nl/tekst/hoof001gran01_01
- https://dbnl.nl/tekst/hoof001gran03_01
- https://dbnl.nl/tekst/hoof001plee04_01

Vertalen is interpreteren. Vertalen is ook verminken. Ik heb ernaar gestreefd om de hertaling zo begrijpelijk en leesbaar mogelijk te maken, zodat je de tekst kunt lezen zonder verklarende voetnoten. Navraag leerde mij dat vrijwel niemand begrijpt dat P.C. Hooft met *de min* ‘de zinnelijke liefde’ bedoelt. Daarom heb ik *min* hertaald in ‘lichamelijke liefde’. Enkele passages in *Granida* zijn voor een hedendaagse lezer niet of nauwelijks te begrijpen. Daarom licht ik die toe in de paragraaf ‘Aandachtspunten’.

Vaak worden 17de-eeuwse toneelstukken gespeeld in het Vroegnieuw Nederlands. Dat wordt gedaan om een 17de-eeuwse sfeer op te roepen, maar het publiek begrijpt dan het grootste deel van de gesproken tekst niet. Daarnaast is het voor de acteurs vele malen moeilijker om de tekst in het 17de-eeuws Nederlands vanbuiten te leren dan die in eigentijds Nederlands.

Mijn hertaling is niet per versregel, maar in doorlopend proza. Het eindrijm heb ik dus niet behouden. Wil je het slotrijm van Vroegnieuw nederlandse teksten handhaven, dan krijg je erg

onnatuurlijke zinnen en moet je af en toe woorden gebruiken die geen goede hertaling zijn.

In citaten heb ik de spelling af en toe stilzwijgend gemoderniseerd of gecorrigeerd. Zo schreef je vroeger 'Middeleeuwen' en 'Renaissance' met een hoofdletter, maar tegenwoordig schrijf je de naam van een historische periode met een kleine letter, dus 'middeleeuwen' en 'renaissance' (zie het Groene Boekje, p. 124-125).

Voor op- en aanmerkingen hou ik me warm aanbevolen. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.lovematches.nl of www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans
Amsterdam, 1 maart 2020

INLEIDING

P.C. Hooft

Pieter Corneliszoon Hooft wordt 16 maart 1581 in Amsterdam geboren als oudste kind van Cornelis Pieterszoon Hooft (1547-1626) en Anna Jacobsdochter Blaeu (1556-1627). Zijn vader wordt in 1588 tot burgemeester van Amsterdam gekozen. Hierdoor raakt P.C. Hooft al jong op de hoogte van de stedelijke en landelijke politiek. Zelf bekleedt hij ook politieke functies. Hij wordt in 1609 benoemd tot drost van Muiden en baljuw van het Gooiland.

Op 17-jarige leeftijd, in juni 1598, gaat Hooft op reis naar Frankrijk en Italië ter voltooiing van zijn opvoeding. Zo'n reis die kinderen van rijke ouders met name in de 17de en 18de eeuw maken, wordt een grand tour genoemd. In mei 1601 keert hij terug. Hij schrijft dan *Granida*. Op 1 maart 1605 voltooit hij dit spel. Hij is dan bijna 24 jaar. Van *Granida* bestaan twee handschriften. Naar hun bewaarplaats worden die het Amsterdamse en het Berlijnse handschrift genoemd. Het Amsterdamse handschrift (ofwel handschrift A) is in het bezit van de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam (afbeelding 1 en 2). De editio princeps (eerste uitgave) van *Granida* dateert van 1615. Die staat op internet: <https://www.proquest.com/eebgeo/docview/2090314895/fulltextPDF/61E2556CF3ED44A4PQ/1?accountid=139415>. Hooft (1972) is een facsimile-uitgave (fotografische heruitgave) van deze eerste druk.

P.C. Hooft overlijdt 21 mei 1647 in Den Haag, 66 jaar oud. In de Nieuwe Kerk in Amsterdam wordt hij begraven. Hij is er ook gedoopt en getrouwd. Op 16 maart 2003, zijn 456ste geboortedag, onthult de schrijfster Hella S. Haasse (1918-2011) in de Nieuwe Kerk een gedenktekst voor P.C. Hooft (Schölvinc [2005], p. 19 en 46) (afbeelding 3).

We herinneren ons Hooft vooral als dichter, toneelschrijver en geschiedkundig schrijver.

Dichter

Pieter Hooft heeft een verliefde constitutie. In zijn jonge jaren heeft hij iets weg van een donjuan en laat hij zich het vrouwelijk schoon goed smaken. Dat komt ook tot uiting in zijn vele liefdesgedichten, waarin hij tal van vrouwen bezingt. Voor zijn tijdgenoten en collega-dichters is hij 'het hoofd der Hollandse poëten'. De lijvige dichtbundel

Gedichten van den heere P.C. Hooft wordt in 1636 uitgegeven. Hooft wordt gezien als de belangrijkste renaissancegedichter en zijn gedichten behoren tot de hoogtepunten van de Nederlandse literatuur. Zijn virtuoos taalgebruik en subtiele ritmiek zijn vernieuwend voor de Nederlandse poëzie.

Mijn lief, mijn lief, mijn lief

Een beroemd liefdesgedicht van Hooft is:

- ‘Mijn lief, mijn lief, mijn lief.’ Zo sprak mijn lief mij toe,
dewijl mijn lippen op haar lieve lipjes weidden.
De woordjes alle drie, wel klaar en wel bescheiden,
4 vloeiden mijn oren in, en roerden (’k weet niet hoe)
- al mijn gedachten om, staag malend, nimmer moe;
die ’t oor mistrouwden en de woordjes wederleiden.
Dies ik mijn vrouwe bad mij klaarder te verbreiden
8 haar onverwachte reên; en zij verhaald’ het doe.
- O rijkdom van mijn hart, dat overliep van vreugden!
Bedoven viel mijn ziel in haar vol hart van deugden.
11 Maar toen de Morgenstar nam voor den dag haar wijk
- is, met de klare zon, de waarheid droef verzezen.
Hemelse goôn, hoe komt de schijn zo na aan ’t wezen,
14 het leven droom, en droom het leven zo gelijk?

versregel:

2. dewijl = terwijl
3. wel klaar en wel bescheiden = heel duidelijk en verstaanbaar
5. staag = steeds
5. malend = mijn gedachten gaande houdend
6. mistrouwden = wantrouwd
6. wederleiden = weerlegden, niet wilden geloven
7. dies = daarom
7. klaarder te verbreiden = duidelijker uit te leggen, te verklaren
8. reên = woorden
8. verhaald’ = herhaalde
8. doe = toen
10. bedoven = overweldigd
10. vol hart van = hart vol van
11. Morgenstar = 1. Venus, de planeet die bij de zonsopgang helder straalt 2. Venus, de godin van de schoonheid en de liefde
11. de wijk nemen = weggaan, ervandoor gaan, wijken, vluchten

12. de waarheid droef = de droeve waarheid
13. goôn = goden
13. schijn = 1. de niet-werkelijkheid 2. de zon
13. na = 1. na, nabij, dicht 2. naar, ellendig, onaangenaam
13. 't wezen = 1. de werkelijkheid 2. een persoon, het aangezicht van een persoon
13. hoe komt de schijn zo na aan 't wezen = 1. hoe komt het dat de schijn zo op de werkelijkheid lijkt 2. hoe komt het dat de zon zo onaangenaam voor ons mensen is

Dit sonnet dateert Hooft 23 januari 1610. Hij schrijft het voor zijn verloofde Christina van Erp (1591-1624). Zij treedt in zijn gedichten op onder de naam Mithra Granida. Meerdere dames die hij het hof maakt, siert hij naar de literaire mode met klassieke namen. In 1610 trouwt hij met haar. Aan dit huwelijk komt een einde als zij 6 juni 1624 op 33-jarige leeftijd overlijdt. In 1627 hertrouwt Hooft met Leonora Hellemans (1595-1661).

Sonnet

Het woord *sonnet* komt van het Italiaanse woord *sonare*, dat 'klinken' betekent. Daarom wordt een sonnet ook wel een klinkdicht genoemd. Een verouderde benaming is *klinkerd*. De Nederlandse dichter Roemer Visscher (1547-1620) spreekt van een *tuyter*. De twee belangrijkste perioden in de Nederlandse literatuur waarin het sonnet beoefend wordt, zijn de renaissance en de beweging van Tachtig. Het sonnet is ontstaan op Sicilië en komt vooral tot bloei in Italië door Dante Alighieri (1265-1321) en Francesco Petrarca (1304-1374).

Een sonnet bestaat uit veertien verzen en is verdeeld in vier strofen: twee vierregelige strofen en twee drieregelige strofen. Een vierregelige strofe wordt een kwatrijn genoemd en een drieregelige strofe een terzet of ook wel een terzine. De twee kwatrijnen samen heten het octaaf (*octo* = Latijn voor 'acht') en de twee terzetten samen het sextet (*sex* = Latijn voor 'zes'). De overgang van het octaaf naar het sextet wordt de volta, chute, wending, keer of val genoemd. Die overgang is bijvoorbeeld een tegenstelling, conclusie of toelichting. De wending kan zich ook bevinden tussen de kwatrijnen of tussen de terzetten. Zij kan zelfs wegblijven.

Het metrum is meestal jambisch. Een jambe is een tweelettergrepige versvoet die bestaat uit een onbeklemtoonde of korte lettergreep gevolgd door een beklemtoonde of lange lettergreep (~ -). De onbeklemtoonde lettergreep wordt de daling of thesis (het Griekse *tithèmi* = plaatsen, neerzetten) genoemd en de beklemtoonde lettergreep de heffing of arsis (het Griekse *airoo* = opheffen, omhoogheffen). Een versregel bestaat meestal uit